

Az erőszak szerepe A MAGYAR KÖZÖSSÉG PERÉNEK ELŐKÉSZÍTÉSE

A *Szabad Nép* 1947. január 5-i száma adott először hírt arról, hogy az államvédelmi szervek egy köztársaság-ellenes összeesküvés nyomaira bukkantak. Hónapokig uralták a közvéleményt a tudósítások a civil és katonai vonalon zajló konspirációról, melynek hátterében – a hírek szerint – a Magyar Testvéri Közösség nevű titkos társaság állt.

A Katonapolitikai Osztály és az ÁVO által folytatott nyomozás azt is „igazolta”, hogy ez a titkos társaság nemcsak a „fasiszta reakcióval” állt szoros kapcsolatban, de szervezkedésébe bekapcsolta a jobboldali politikai elitet is. A legnagyobb kormányerőt jelentő Független Kisgazdapárt parlamenti képviselői és vezető politikusai közül is többeket meggyanúsítottak. A vád szerint Kovács Béla, Nagy Ferenc és Varga Béla is kompromittálódott az államrend fegyveres úton történő megdöntésére tett kísérletben.

Az összeesküvés koncepcióval megpecsételődött a kisgazdapárt sorsa, és szertefoszlott a háború utáni demokrácia reménye. Az 1947-ben zajló közösségi perekről kezdve már korlátozott demokráciáról sem beszélhetünk. Megkezdődött a kommunista párt hatalomátvételének utolsó, nyilvánosság előtt zajló szakasza, annak minden következményével együtt.

De vajon milyen szervezet rejlett a koncepció per főszereplőjévé tett és ennek jegyében erősen démonizált titkos társaság mögött? Milyen eszközökkel sikerült a vádlottakat önmagukra is terhelő vallomásokra bírni? Milyen retorikai eszközökkel tudták sokak számára hihetővé tenni a demokrácia eleni összeesküvés vádját?

Közvetlenül a háború után a Magyar Kommunista Párt (MKP) – alkalmazkodva a nemzetközi irányvonalakhoz és a jaltai megállapodás pontjaihoz – teret engedett a demokrácia játékszabályainak. A moszkoviták által irányított párt mögött felsorakozó szovjet erő jelenléte ugyan egy percig sem hagyott kétséget afelől, hogy a hatalmi túlsúly a szűk társadalmi támogatottsággal rendelkező kommunisták kezében van, de a demokratikus játékszabályok értelmében a nem kommunista pártok is érvényt szerezhetnek – ha korlátozott formában is – a választásokon elnyert befolyásuknak a politikai életben és a kormányzásban. A Szovjetunióban, a bolsevizmus légkörében nevelődött kommunista vezetők számára azonban ebben a korlátok között érvényesülő demokratikus rendszerben is több volt a demokrácia, mint amit ők hosszú távon el tudtak volna viselni.

AZ „ÖSSZEESKÜVÉS” ÉPÍTŐELEMEI

1947 elején küszöbön állt a békeszerződés aláírása, amely a szovjet katonai

megszállás végét jelenthette volna. A kizárólag szovjet támogatással érvényesülni tudó kommunista párt számára ez egyértelművé tette, hogy meg kell kezdenie a rendszer demokratikus kereteinek lebontását, ezzel együtt egyeduralmának megteremtését. Elsődleges célpontjává az adott pillanatban legerősebb demokratikus tényező, a Független Kisgazdapárt vált. Az FKGP politikai életből történő kiiktatására egy „váratlanul” jött esemény, egy állítólagos köztársaság-ellenes összeesküvés lelepleződése szolgáltatta az ürügyet.

A kommunista párt véletlen szerencsésének is tekinthetnénk, hogy „a legjobb pillanatban” adódott egy „ügy”, amely megteremtette a politikai fordulathoz szükséges feltételeket. Sejthető azonban, hogy az események „szerencsés összejátszása” egyáltalán nem nélkülözte a tervszerűséget. Az MKP vezetői régóta készültek egy összeesküvés leleplezésére. A párt főideológusa, Révai József már 1945 júniusában figyelmeztetett, hogy a reakció mindenhol jelen van – a közigazgatásban, a gazdasági

életben, az iskolákban, a hadseregben –, és készenlétben áll a demokrácia megdöntésére. Miközben a kommunista propaganda számos formában igyekezett a közvéleményben tudatosítani a veszély súlyosságát, az államvédelem nagy erővel figyelte a társadalom minden rétegét, és kereste azokat a gyanús jeleket, amelyek alkalmasak lehetnek egy összeesküvés kreálására.

A „fertőző gócba”, a „nép ellenségeit tömörítő összeesküvőkre” 1946 őszén sikerült rátalálni. Az államvédelmi szervek Szent-Miklós István volt vezérkari tiszt lakásán egy rendszeresen találkozó „horthysta társaságra” lettek figyelmesek. „Az első lehallgatott beszélgetések nem voltak teljesen érthetőek, de arra utaltak, hogy méhkasba nyúltunk” – fogalmazott visszaemlékezésében a megfigyelést vezető nyomozó, Kornis Pál. E találkozók leleplezése a résztvevők összetételének köszönhetően óriási fogást jelentett.

A volt vezérkari tisztekből álló csoport – az ügynevezett Földalatti Fővezérség – vezetőjeként dálnoki Veress Lajos vezérezredest azonosították be, akit Horthy Miklós 1944-ben – arra az esetre, ha a háborúból való kiugrás során őt baj érné – homo regiuszá nevezett ki. Rendszeres látogató volt az angolszász kémnek titulált Pünkösti László vezérkari százados, valamint két civil, Kiss Károly és Donáth György, akik a Horthy-időkből származó titkos társaságnak, a Magyar Közösségnek voltak a vezető személyiségei. A közösség nemcsak hogy konspirációs alapon működött, de számos kisgazda politikus volt beavatott tagja.

Ezzel készen álltak az építőelemei annak a kommunisták által évek óta vizionált összeesküvésnek, amelyet a köztársaság megdöntésének és a Horthy-rendszer visszaállításának céljából szerveznek a népi ellenségei – civil és katonai vonalon egyszerre. Egy kém és a múlt rendszerben fontos katonai pozíciókat betöltő személyek csoportosulása már eleve erős érveket adott a fenti koncepció alátámasztására – Veress Lajos jelenléte azonban ezt a vádat még megalapozottabbá formálta, hisz vélelmezni lehetett, hogy homo regiusi kinevezésére hivatkozva akár a hatalom legitim birtoklásának igényével is felléphet. A Horthy-restaurációra törő összeesküvés vezetőjének tehát egy olyan vezérezredest lehetett megnevezni, aki magától Horthytól kapott felhatalmazást az ország irányítására.

Egy titkos társaság már önmagában kellően kompromittáló, tevékenység-

ről ráadásul bármit el lehet mondani, hiszen működésének lényege, hogy azt nem dokumentálja. Az érintetté válók körét lényegében csak az szabta meg, hogy mit követelt az előirányzott politikai taktika. És miután a „legnagyobb falat” a kisgazdapárt volt, az összeesküvés szárait elsősorban az ő soraik felé kellett kiterjeszteni. Így lett fő szervezővé avanszálva az FKGP főtitkára, Kovács Béla, a miniszterelnök Nagy Ferenc, az Országgyűlés elnöke, Varga Béla, és rajtuk kívül érintetté tehető volt számos vezető kisgazda politikus is.

KÍSÉRLET A KISGAZDAPÁRT LIKVIDÁLÁSÁRA

Az első sajtóhír a *Szabad Nép* 1947. január 5-i számában jelent meg az állambiztonsági szervek leleplező munkájáról. Két hét múlva már letartóztattak hét kisgazda képviselőt és egy minisztert. Kovács Bélát február 25-én hurcolták el a szovjet hatóságok, Nagy Ferencet és Varga Bélát pedig júniusban kényszerítették lemondásra és emigrációba. Meghatározó vezetőinek elvesztésével a kisgazdapárt végérvényesen meggyengült, az 1945-ös választások eredményeképpen megválasztott nemzetgyűlés és a kormány működésképtelenné vált.

A köztársaság elleni szervezkedés ügyének azonban nem kizárólag az FKGP szétbomlasztása volt a célja, hanem az 1945 után megszülető rendszer demokratikus jellegének megszüntetése is. Beszédese a nyomozás egyik fő koordinátorának, a Katona Politikai Osztályt vezető Pálffy György altábornagynak az ügrről készült jelentése: „a Magyar Kommunista Párt számára kedvező helyzet alakult ki a hatalomért folyó harcban. [...] A szervezkedés leleplezése után adminisztratív és politikai tevékenység összehangolt alkalmazásának hatására kezdődött el a fordulat, amely végső soron a hatalom jellegének megváltoztatását eredményezte. Az összeesküvés leleplezése ezzel vált a magyar népi demokrácia történetének igen fontos eseményévé.”

Néhány lépés még hátravolt ugyan a totális diktatúra kiépítéséhez, de az „összeesküvőkkel” történt leszámolás módszere és hangvétele a közélet szereplői számára is sejteni engedte, hogy itt nem demokratikus rendszer, hanem egy diktatúra van kibontakozóban.

A hét perből álló persorozatban, amelynek során két embert – Donáth Györgyöt és Pünkösti Lászlót – kivégeztek, két hónap alatt 260-an kerültek börtönbe és 2450 fővel bővült az állambiztonság nyilvántartása, a főszerepet

a Magyar Testvéri Közösségre osztották. Ez a titkos és konspirációs szabályok szerint működő társaság – amely nem csupán a koncepció kreálmánya, hanem egy valóságosan létező szervezet – kiváló eszközként szolgált a kisgazdapárt likvidálásához.

A közösség az 1920-as évektől működött Magyarországon, és a nemzeti érdekek hathatósabb érvényesítését tűzte ki célul. Ezt a célkitűzést azonban nem kötötte semmilyen konkrét politikai irányvonalhoz, nem dolgozott ki programot arra vonatkozóan, hogy mit tart a magyarság szempontjából helyes útnak, hanem arra törekedett, hogy lehetőleg minden társadalmi, politikai, szellemi csoportosulásban jelen legyen, és ott a számára pozitív tendenciákat a titkos társaságok sajátos eszközeivel erősítse. Kiterjedt kapcsolatokkal rendelkezett a pártokban (még a kommunisták soraiban is voltak tagjai), a közigazgatásban, társadalmi szervezetekben és intézményekben. Alapállásként nem utasított el egyetlen politikai pártot sem, de szemben állt a Magyarország szuverenitását veszélyeztető tendenciákkal, így például a német birodalmi törekvésekkel is. Ez a szellemiség a háború alatt az ellenállás egyik fontos résztvevőjévé tette (a Szent-Miklós István vezérkari őrnagy lakásán találkozókör is az ellenállásban együttműködő baráti társaság volt).

A közösség, noha nem törekedett a fennálló politikai rendszer megdöntésére, megpróbálta a magyar érdekek mentén gondolkodó politikusokat és személyeket összefogni, és ezért a célért egészen a perek kezdetéig, az 1946 végén megkezdődő letartóztatásokig küzdött. Leleplezése az állambiztonság számára láthatóvá tett egy „nemzetvédelmi összefogás” jegyében szerveződő kapcsolatrendszert, azaz egy olyan

„célcsoportot”, amely nemzeti elköteleződésű és azért akár tevélegesen is fellépő embereket gyűjt egybe, akik az internacionalista szellemű és a szovjet érdekeknek alárendelt kommunista párt szemében „potenciális összeesküvőknek” számítottak.

Amögött, hogy a kommunista párt úton-útfélen összeesküvések nyomait vélte felfedezni, ha nem is valódi történések, de valós tapasztalatokra épülő félelmek húzódtak. Az MKP szovjet meghatározottságú politikája erős idegenkedést váltott ki széles körben. Ez érezhető volt a politikai pártokban – még a saját soraiban is –, a szellemi életben, a társadalom minden rétegében. Ha e mögött az idegenkedés mögött valamiféle összefogás és tenni akarás jelei látszóttak, az a párt számára felért egy összeesküvéssel.

Ebben a megközelítésben a közösség elsősorban nem mint titkos szervezet, hanem mint a szuverenitás igényének szellemisége, a rendszerrel való szembenállás egyfajta jelképe jelentett kihívást. A pártnak az efféle veszélyforrással le kellett számolnia, vagy legalábbis kontroll alatt kellett tartania. Ez a feladat túlmutatott 1947 aktuálpolitikai céljain. Az állambiztonság még évtizedekkel a perek után, bőven a Kádár-korszakban is önálló elhárítási vonalként figyelte a már csak romjaiban létező szervezetet és a hozzá tartozó kapcsolatrendszert. Ez a korszakokat átívelő jelentőség is arra utal, hogy a leleplezett társaság több volt, mint csupán ürügy egy politikai játszma végigviteléhez.

E pereknek az volt a szerepük, hogy kriminalizálják a demokratikus pártok, csoportok, politikusok tevékenységét, de emellett azt a hazafias szellemiséget is, amelyet a közösség képviselt, mégpedig hosszú távra érvényesíthetően. Ma már vitán felül áll, hogy ezek a perek koncepciók

voltak és hatalmi célt szolgáltak. Ez az álláspont azonban nem viszi végig kellő következetességgel a vádak bírálatát. Napjaink történetírása a közösséggel összefüggésbe hozott politikusokat és szervezeteket egyhangúlag felmenti az összeesküvés és a demokrácia megdöntésére törekvés vádjá alól, ám a közösséget és annak szellemiségét mind a mai napig a perek logikájához igazítottan, az ott kialakított beszédmód és a fogalmak akkor létrehozott keretében értékeli. Annak ellenére, hogy a vádlottak többsége az ellenállás tagjaként küzdött a háborús éveket, és sokan közülük 1944-ben még a Gestapo foglyaként raboskodtak, a Magyar Közösséget elsősorban nem az ellenállás egyik résztvevőjeként, hanem „fasiszta, fajvédő szervezetként” tartja számon. Holott ez a kép is a koncepció része volt.

PREKONCEPCIÓS PERKONCEPCIÓ

A perek előkészítése során az erőszak – amellet, hogy meg nem történt események „bevállását” kényszerítette ki a vádlottakból – arra irányult, hogy a történeteket a kihallgató által előirányzott szavakkal írják le. Így lehetett büntetőjogi felelősség alá vonni törvénybe nem ütköző szándékokért, cselekedetekért, és vállalhatatlanná torzítani eszméket, gondolatokat, elköteleződéseket.

Donáth György az utolsó szó jogán mondott beszédében felidézi, hogy kihallgatásai során hogyan keveredett a szóhasználat csűrésének-csavarásának hálójába. *„Amikor engem először a katonapolitikai osztályon kihallgattak, [...] azt kérdezték tőlem: most mondjam meg, kik voltak a »Hetes Bizottság« tagjai? Én úgy álltam ott – bocsánatot kérek a hasonlatért –, mint borjú az új kapu előtt, mert életemben először hallottam azt a szót, hogy »Hetes Bizottság«.* [...] Akkor hosszas vita folyt ott köztünk. [...] Végül is elfogadták, hogy jó, »Bizottság« nem volt, de valahogy el kell nevezni. [...] És íme kiderült, hogy a »7-es Bizottság« olyan fogalomná vált, amelyről vitába nem lehet szállni.”

Hasonló élményekről számolt be Kiss Károly, a Magyar Közösség adminisztratív vezetője. *„A kihallgatás azzal kezdődött, hogy mondjam el a Hetes Bizottság tagjainak feladatkeretét és az én ideológiai tevékenységemet. Tekintettel arra, hogy ebben a fogalmazásban most hallottam a hetes társaság és abban az én szerepem meghatározását, azt mondtam, hogy nem tudok a Hetes Bizottságról, és főleg nem tudok ideológiai tevékenységemről. Erre visszavittek a cel-*

lamba, hogy gondolkodjam.” A cellában töltött gondolkodási idő lejárta után kezdődött meg Kiss Károly verésekkel kísért vallatása.

Szent-Miklós István kihallgatójának feljegyzéséből is érzékelhető, hogy a vallatok során a megfelelő, kellően terhelő szavak használata és azok torzított értelmezése milyen nagy jelentőséggel bírt: *„Szent-Miklós nincs megtörve, a Hetes Bizottságot továbbra is baráti körnek, a Fővezérséget ártalmatlan tisztí társaságnak szeretné beállítani.”*

Így vált megkérdőjelezhetetlen fogalomná a „Hetes Bizottság”, a „Hetes Tanács”, az összejöveteleken hozott „határozatok”, a tagok által írt „brosúrák” – csupa olyan szófordulat, amelyet a közösségben nem használtak, de egy klaszrikus összeesküvés képéhez hozzátartoztak. A perkoncepció kialakításában kulcsszerepet játszott „a jogfolytonosság elmélete”, amely szerint Horthy Miklós lemondásával Magyarországon a jogfolytonosság megszakadt, tehát a regnáló hatalom illegitim. A szervezkedés célja a legitimitás helyreállítása. A vád érvelésében ez jelentette az összeesküvés „eszmei hátterét”, a Magyar Közösség erre az ideológiára alapozva gyűjtötte volna egybe a „horthysta reakciókat”, és döntötte volna meg a demokráciát.

A jogfolytonosság egyik – a katonai vonalra érvényesíthető – „bizonyítéka” Veress Lajos „homo regiusi” kinevezése volt. A vád a kiscsászár vezetéséig elért – a jogfolytonosság jegyében zajló – szervezkedést Donáth György egy belső vitára szánt tanulmányának (a vád megfogalmazásában brosúrájának) egyetlen mondatából vezette le: *„Magyarország közjogi helyzetét 1944 márciusa óta csak úgy lehet megítélni: idegen megszállás alatt csonka vagy teljesen szüntelített szuverenitás.”*

Itt is tetten érhető, hogy a perkoncepció sokszor egyetlen szó eltorzítására és annak túlhangsúlyozására épült. Az utolsó szó jogán mondott beszédében Donáth kijelentette: a jogfolytonosságnak a vád szerinti értelmezését rákényszerítették. Amikor ő a szuverenitásról beszélt, kihallgatói jogfolytonosságot értettek alatta. Nemhogy ezt az elméletet nem tartotta magáénak, de – elmondása szerint – a szót sem igen használta, ahogy a „bizonyítékul” szolgáló mondatban sincs benne. *„Hol van ebben ez a szó, hogy jogfolytonosság? Erre azt mondják, hogy nincs benne, de ki lehet belőle következtetni! [...] Onnantól fogva aztán ez kész tényként van kezelve.”*

A népbírói tárgyaláson a vádlottak közül sokan kérték jegyzőkönyveik korrigálását, mondván, hogy vallomásaikat eltorzították, és a kihallgatások során kényszerítették őket bizonyos megfogalmazásokra. A szuverenitás és a jogfolytonosság szinonimaként kezeléséhez hasonlóan olyan kulcsszavak estek áldozatul ennek az eljárásnak, mint a „regnáló rendszer” vagy a „demokrácia”, amelyek helyett a „közjogi vákuum” kifejezést jegyezték le, a „megváltoztatás” helyett „megdöntés” lett, az „ideológia” vagy a „magyar érdekek védelme” helyett „fajvédelem”.

De már önmagában a kihallgatások léggömbje, az irányított kérdésfeltevések is erősen torzító hatásúak voltak, lehetőség sem volt a kellő árnyaltsággal tisztázni bizonyos helyzeteket, összefüggéseket. *„Feszült légkörben folytatódott a kihallgatás. A feltett kérdések olyanok voltak, amelyekre határozott igennel vagy nemmel nem válaszolhattam, és mielőtt egy mondatba kezdek, letorkoltak, hogy ne hazudozzak. Buta, hülye, gyáva fráternek neveztek”* – idézte fel emlékeit Kiss Károly.

A FASIZMUSVAL VALÓ AZONOSÍTÁS

A vádlottakra különösen erős nyomás nehezedett az ideológiára vonatkozó kérdések esetén. A közösség szellemiségének vállalhatatlanná formálása a kommunista propaganda szempontjából is kiemelten nagy jelentőséggel bírt. A fasizmussal való azonosítás ebben az eljárásban alapértéket jelentett.

„Az ügyész úrnak teljesen igaza van – közölte Donáth –, amikor azt mondja, hogy nem az a lényeg, hogy fasizmusnak, vagy mit tudom én minek nevezünk, pl. ahogy az ügyész úr mondotta: »tenyérjósok egyesülete«. Teljesen mindegy, »lényegileg azonban valahogy el kell nevezni«, és épp ez a veszélyes, hogy pont fasizmusnak nevezzük, mert ez semmiképpen sem fedi a fogalmat. Itt tehát [...] olyan zavarral állunk szemben, amely közömbös lehet mondjuk abból a szempontból, hogy az újságok mit írnak, amikor az emberekre halált kérnek nem utolsósorban ezen a címen, akkor – bocsánatot kérek – mégiscsak szabatosabb fogalmazással kellene élni ezen a téren.”

Hasonlóan fontos tétje volt a fajvédelem kérdésének. A közösség saját meghatározása szerint *„a magyar faj érdekérvényesítését”* tekintette fő feladatának. A vád ezzel a megfogalmazással igazolva látta a társaság hitleri ideológia talaján álló fajvédő voltát. A bíróság

azonban egy olyan fajfoglalomból indult ki, amely lényegében a hitlerizmus óta volt érvényben és egy biológiai értelemben felfogott fogalomhoz kötődött. Ennek az ideológiának a térnyerésétől kezdve a faj, a fajvédelem egyet jelentett azzal az elmélettel, amelynek Gombos Gyula szavaival élve *„még a legszárzabb tudományos szövegben is véres udvara van”*.

A század elején, amikor a nácizmusnak még nyoma sem volt, a faji kategória mint a tudomány világából érkező szakzsó politikai beállítottságtól függetlenül ugyanúgy megtalálható volt a nemzetközi közélet és irodalom nagyjainál, mint nálunk Ignostól Adyig, Szerb Antaltól Juhász Gyuláig. Az általuk használt „faj” szó alapvetően a nemzet szinonimájaként volt értendő, s egyfajta összetartozás-tudatot értettek alatta, amely nem annyira a racionalitásra, mint inkább az érzelmekre épült, minden szélsőséges következtetés nélkül.

A hitleri ideológiával rokon fajelméletek azonban a tudományosság és az abszolút igazság igényével léptek fel. Természettudományos elméletekre hivatkozva a nemzetről, vagyis a közös fajról úgy gondolkodtak, mint „vérközösségről”, amelyet a testi és lelki tulajdonságokat hordozó közös vér köt egybe, ahol az egyes ember értéke faji hovatartozásának függvénye. A Magyar Közöségtől azonban idegen volt a fajelméletnek és a fajvédelemnek ez a formája.

A kihallgatások és a perek során a vádlottak is igyekeztek tiltakozni a náci ideológiával való rokonítás ellen. *„Én 1939 óta vagyok a Magyar Közösség tagja, de én ott ezt a szót, hogy fajvédő, legjobb emlékezetem szerint sosem hallottam, és éppen azért nem, mert mi a fajvédelemnek nem a fogalmát, hanem azt a módot és azt az elnevezést, ahogy éltek és visszaéltek a fajvédelem fogalmával, annyira diszkreditáltak tartottuk, hogy nem is lettünk volna hajlandók ezt a terminus technicust használni. [...] Teljesen tagadom a Hitler-féle elméletet. [...] Szembeszállok azzal a váddal, hogy a mi faji ideológiánknak a német nemzetszocializmus ideológiájához csak a legcsekélyebb köze is lett volna”* – jelentette ki Donáth az utolsó szó jogán mondott beszédében.

A koncepciók perben azonban már a faj szó használatát a nácizmushoz tartozás bizonyítékaként magyarázták, anélkül hogy figyelembe vették volna a szóhasználat mögött húzóóó különbözőségeket. Ezzel gyökeresen eltérő szellemi irányokat kezeltek egységesen.

A TITKOSÁG TORZÍTOTT TÁLLALÁSA

Minden ideológiai „félresiklás” és gyakorlati tevékenységen túl a legkompromittálabb tényezőnek a titkos társasági háttér számított. Ennek a titkos szervezeti jellegnek az értelmezése is erősen torzított megítélés alá került. A vád már a konspiráció tényében is egyértelműen a törvénytelen célkitűzések igazolását látta. Ennek megfelelően a társaság titkosságát kellően hangsúlyozták és hangsúlyoztatták a vádlottakkal. Ez azonban megint csak a dolgok végtelen leegyszerűsítése volt. Hogy egy szervezet nincs bejegyezve, tehát működése láthatatlan a nyilvánosság számára, az még önmagában nem törvénybe ütköző. A titkos társaságok között valóban léteznek terrorista, maffiajellegű szervezetek, amelyek tevékenysége – mivel a bűnözés kategóriájába tartozik – kizárólag illegális keretek között képzelhető el. A Magyar Közösség esetében azonban nem erről volt szó, hiszen a titkosság nem feltétlenül kényszer, sok esetben csupán eszköz, amely lehetőséget biztosít a legálisan is vállalható célok hatékonyabb érvényesítésére.

A vád a Magyar Közösség „titkos arculatát” két – egymásnak némiképpen ellentmondó – irányba torzította. Egyrészt a törvényes rendet megkerülő bűnszövetkezethez állította be, másrészt igyekezett az Etelközi Szövetségre (EX), a két világháború közötti legbefolyásosabb titkos társaságra emlékeztető jelleget kölcsönözni neki. Az EX ugyanakkor nemcsak hogy nem állt a törvénytelen talaján, hanem egyfajta háttérhatalomként kifejezetten az 1945 előtti politikai berendezkedés támogatására szerveződött. Már a Horthy-rendszer megszilárdulásakor is erőtényezőt jelentett, és az egész korszakban biztosította a rendszerhez hű apparátusi réteget.

Az EX-re emlékeztető beállítás szervesen kapcsolódott ahhoz a képhez, amely szerint a Magyar Közösség „horthysta” alapon áll, „reakciós” erőket tömörítő társaság. Ez az azonosítás, amellyel hogy torzította a közösség politikai beállítódását, jellegét meghatározó sajátosságát is elfedte. Az Etelközi Szövetség a Horthy-korszak politikai rendszerének szülötte és – a napi politika titkos vetületeként – felülről szerveződő, párt-szerű képződmény, amely szervesen kötődött a hatalomhoz. A Magyar Közösség azonban nem az állam és a hatalom viszonylatában határozta meg önmagát, célkitűzései között nem szerepelt sem annak megdöntése, sem mindenáron való fenntartása. A magyarság sorskér-

déseit a két világháború közötti társadalmi és nemzeti problémák oldaláról közelítette meg, és alulról szerveződő titkos mozgalomként működött. Nem a felülről irányítottóság, hanem az önszerveződés jellemezte. Ezért is volt nyitott olyan sokféle politikai és szellemi meggyőződés felé.

„Valóban történtek cselekedetek, amelyeket semmi szín alatt sem akarok ki-sebbiteni – fogalmazott Donáth az utolsó szó jogán mondott beszédében –, csak vitatom, hogy a cselekmények arra a célra irányultak volna, amellyel a vád bennünket terhel.” Hogy a vád a törvénybe nem ütköző történeteket és a szélsőségesnek nem mondható szellemiséget bűnössé tudta formálni, abban a szavak kiforgatásának módszere meghatározó szerepet játszott. A perek során megszületett egy szóhasználat, amely következetesen visszaköszönt a kihallgatásokon, a népbíróságon, a sajtóban és a közéletben egyaránt. Ez amellett, hogy a törvénytelen látzatát hangsúlyozta, cinikus is volt egyben, a megfélemlítés erején túl a neveltségessé válástól való ódzkodás építve kívánta elérni a közvélemény elhatárolódását. A „nép ellenségeinek” minősítésére használt beszédmód 1945 óta épült, de az 1947-es koncepció-sorozat volt az első olyan bírósági eljárás, amelyben az ítélet meghozatalának sikere nem kis részben azon múlt, hogy a vádlottakat rá tudják-e kényszeríteni a rájuk nézve végzetes szóhasználatra.

Az összeesküvés peres egyfajta ősbűn szerepét is játszották az elkövetkező korszakban. Bármiféle kapcsolat a vádlottakkal vagy a velük összefüggésbe hozható eseményekkel kompromittáló tényezővé vált a jövő politikai periben. De nemcsak a személyek és „bűnös” tevékenységük, hanem a rájuk kényszerített, bűnösséget igazoló szófordulatok, fogalmi értelmezések is az egész korszakra érvényesen visszaköszöntek, és nem csupán a diktatúra bíróságain, hanem a mindennapi propagandaszólamokban is. Az 1945 előtti időszakra vonatkozóan megszületett egy olyan – a hétköznapi nyelvhasználatra is kiterjedő – beszédmód, amelynek merev és eltorzított fogalmi kategóriáin keresztül nem lehetett árnyaltan értelmezni azt a korszakot, amelyre vonatkozott és amelyhez a Magyar Közösség is hozzátartozott, így számos aspektusa érthetetlen és értelmezhetetlen maradt. ♦